

BORNEMISZA PÉTER:
 EGYKÖTETES PRÉDIKÁCIÓSKÖNYV:
 AZ FEJEDELEMSÉGRŐL
 (1584)

Huszonharmadik úrnapi Szentháromság nap után.
 [Mi légyen megadni a császárnak azt, azmi császáré...]

MICSODA AZ FEJEDELEMSÉG?

Az fejedelemség Istentől arra rendeltetett tiszt: hogy éltetője lévén az ő anyaszentegyházának, azaz: az örök életre való híveknek, és az oskoláknak, azaz: azféle tanuló gyermekeknek és ifjaknak, kik idvösséges tudománt tanulnak és sokféle haszonra való tudományokat – lenne őrizője az jó erkölcsnek és az békességes életnek az Istentől kiadott törvénye szerint, mely természetnek is törvénye, és azból jól elrendelt törvények szerint, hogy azokban híven eljárna, az szerint az jókat oltalmazza, és az szerint az gonoszokat külső fenítéssel is megbüntetné.

Mely fejedelemség imez kettőbe függ kiváltképpen: először: honn, jó móddal, népet bírni; másodsor: kívül, jó móddal, haddal oltalmazni. Azaz: békességnek idején otthon jó vigyázással bírja és igazgassa népet istenes, igaz és józan életben, háborúnak idejébe pedig jó vitézséggel oltalmazza őket. Ok nekül hadat ne indítson, de ha arra igaz oka vagon, abban Istent segítségül hívja és az ő tisztességéért, az ő szent igéjének, az ő szent népének oltalmáért hadakozzék, és mint az pelikán mellyét szaggatván vérével hinti megöletett fiait az kigyótúl, és úgy éleszti meg őket: így ő is az Isten törvényét és az ő népét azzal oltalmazza, amint az úr Krisztus is erről csuda drága példa. Ez madárt címerül ez írással: *pro lege et grege* eszesen választotta volt egy neapóliai király.

Az fejedelmi tisztben pedig sok rendet értünk: minden előttünk járóinkat, mint császár, király, herceg, gróf, marsalk, tanács, bíró, polgármester, kapitány, hadnagy, udvarbíró, porkoláb, ispán, szőlék, gazdák. Azmint külömb-külob helyeken külömben-küloben vadnak elrendelvén, Rómába,

Velencébe, Bécsbe, falukba másképpen. Mindezekről Szent Pál azt mondja,¹ hogy Istentől való rendelések, őtől szereztetett és engedtetett rendek. Az bölcs is mond:² az birodalom tinéktek az Úrtól adatott, ő számot tart az ti cselekedetekre, és az ti tanácsokat megítéli. Az Isten is mond Dávid által:³ Én mondtam, istenek vattok és mindnyájan az felségesnek fiainak neveztettek. És mond Dávid:⁴ az Úr felemeli porból és az ganéjból a szegént, hogy ültesse az ő népének fejedelminek közébe. Ezekből mind az fő népek induljanak isteni félelemre tisztokban, mind az alattok valók becsüljék őket. – Legelőször penig Nemród lón babilóniai fejedelem, hamar az vízözön után. Ez kezdte új birodalmat, és azért neveztetett Nemródnak, azaz keserű uralkodónak és Isten vadászának, mert keménben kezdé az népet zabolán tartani. És Istennek kezdé kivadászni az népnek fene vad embereit. Őutána sokakat rendelt az Úristen mind az négy birodalmokban, kik között sokan istenfélők is voltak, mind az legfő császárokban, mind azok közt való birodalmokba. Mint Ábrahám is, József is, Mojzes is főtisztet viseltek; Mojzesnek Jetro, az ipa, tanácsot is aod, mint rendelje el népének birodalmát tizedesekre, századosokra, ezredesekre és egyéb rendre. Mely rendtartás még az pogánokban is vagyon, természet szerint is: hogy ezek mindenre gondot viselnének, valami az közönséges társaságban szükséges: törvénylátásra, házasoknak magoktartására, igaz kereskedésre, ítéletekre, büntetésekre, oltalomra, hadakozásra, munkatételre, jámbor életre, az anyaszentegyházra, az oskolabelieknek épületire, az polgárbóli társaságra és annak minden szükségére, hogy mint az kormányos az hajónak igazgatásra, az orvos az egészségre, az hadnagy az győzedelemre, úgy az községnek az bírója is és ura az községnek jó életire is gondot viseljen, hogy marhájok szaporodjék, tisztességek nevedekjék, dolgok erősödjék, hogy minden alattok valók az igaz anyaszentegyháznak jó szállásadói lehessenek. Ezekben valamely fejedelem igyekszik híven eljárni: azok Isten előtt nagy méltóságbeliek, úgy, mint kik Istenüknek,⁵ és öneki segítőtársainak neveztetnek, kiknek sok áldási is ígertetett. De mind régen az marcimiták, mind most az anabaptisták röttenetes tévelgéseket hintettek ezekről: hogy midőn látnák, hogy sokan az fejedelmek és udvarbéliek közül kevélyek,

¹ Rom. 13.

² Proverb. 8., Sap. 6.

³ Psal. 82.

⁴ Psal. 12.

⁵ Psal. 82.

ragadozók, torkosok, és sokan az fejedelemséget nagy kegyetlenségvel, sok ártatlanok vére kiontásával, és nékik sokféle álnoksággal foglalnak és bírnak: azból azt ítélik, hogy az fejedelemség nem Istentől rendeltetett tiszt volna, hanem emberi vakmerőségből és kevélségből való ragadozás. De az gonoszságot meg kell választani az tiszttúl, mert az hamisság nincsen Istentől, de minden tiszt őtűle vagyon, amint minden tagainkban osztott tiszteket. Még az kegyetlenek is nem vehetik magoknak az birodalmat, hanem ha Istentől adatik, hogy azok által keményképpen büntessenek az gonosztevők. Mond:⁶ „Az Úr változtatja az időket, elveti a királyokat és rendeli, hogy megismerjék az élők, hogy az felséges Isten hatalmas az embereknek országába, és azoknak akarja, annak adja azt.” Az Szent Jób is mond:⁷ az népnek bűneiért regnálni hagyja az Úr az színmutató fejedelmet. Ismét Jób:⁸ az földnek álnokságáért megsokasulnak az fejedelmek. Ozeás mond:⁹ Ő ád gyermekfejedelmet az népek büntetéséért. Izaiás is így szól;¹⁰ Dávid királ is inti az gonosz fejedelmeket:¹¹ hogy szarvakat fel ne magasztalják, mert az Úr imezt megalázza, és amazt felmagasztalja. Mely fejedelemségbe mint viseljük magok az istenfélők, szóljunk arról is.

HAT FŐ TISZTIRÓL AZ FEJEDELEMNEK

Minden rendbéli fejedelemnek penig rend és ágazat szerint sok fő, nemes tiszteket és dolgokat rendelt az Isten, kire ha jó gondot viselnek, ők is Istentől szép áldomásit veszik, mint imez hat fő dolgok.

Előszér

Hogy az anyaszentegyháznak és az oskoláknak dajkái, éltetői, gondjaviselői legyenek. Az Isten igéjét igazán és tisztán hirdettessék, az néppel az Isten igazán tiszteltessék, bálványozást és minden hamis isteni tiszteletet megtiltsanak és kigyomlálnak az község közül. Tehát igen tisztán tanulják az Isten

⁶ Dániel, 2.

⁷ Jób 34.

⁸ Jób 38.

⁹ Ozeás 13.

¹⁰ Izaiás 3.

¹¹ Psal. 75.

törvényét, hogy azból ő magok is megítélhessék, micsoda az bálványozás, és micsoda az hamis isteni tisztelet, mert az bolond, avagy balgatag áhítatos fejedelem nagy kárt tehet az ő népe között, mint Jeroboám, Ácháb és több bálványozók. Viszont példa Ezekias, ki az érc kígyót elrontatá, hogy vele ne bálványoznának. És imádkozék Istennek mind prófétástul népestül.¹² Példa Jósias, ki minden bálványozó képeket kitörette; Mojzes elrontá az aranyborjú képét; Dávid az népet ő maga is tanyítá. Az ninivebeli király Jónás fenyítésére pönitenciát hirdete.

Másodszor

Az Istennek tízparancsolatjának erkölcsit megőrizzék, annyiból, hogy kilső szemlátomást aznak ellene ne éljenek, hanem mint az Isten ő maga foltozta azoknak igéit, úgy ők is azonokat szólják, mint Istennek képebeliek,¹³ és azok szerint bírják az őalatta valókat, mert Isten azt akarta, hogy az emberi nemzet az ő isteni bölcseségéhez és igazságához szabja magát. Azért ha nem óhatta is népét belső, titkon hallgató bűnöktől, kiket hagyjon az Isten ítélőszéke elejbe, de külsőképpen az jó erkölcsre jó gondot viseljen, hogy kívül istenkáromló, hamis esküvő, szitkos, ünneptörő, öldöklő, parázna, lopó, hazugszavú ne lakozzék az ő népe között büntetés és fenítés nekül. Belől pedig az ő lelkeket építtesse igaz lelkipásztornak tanyítása által.

Harmadszor

Őrizője legyen az ő magoktól szerzetett és rendeltetett törvényeknek is. Melyek olyak legyenek, hogy az Isten törvényét segítsék. Elrendelvén, mint tartsák magokat minden rendbeliek, házasok, gyermekek, szolgálk, kalmárok, koldusok, mivesek, vitézek és egyebek; és azokra reávigyáznak, hogy kiki azszerint éljen.

Negyedszer

Ki is szolgálta az tízparancsolat- és az ország törvényét. Azaz törvény szerint meglássanak mindeneket és megbüntessék az engedetleneket,

¹² 2 Para. 32.

¹³ Psal. 82., János 10.

semmit nem kedvezvén bizonyos ok nekül; de bánkódják rajta, valamikor készerítették az büntetésre. Mindazáltal, hogy meg ne utáltassék se az Isten törvénye, se az ország rendelési, azki érdemli: megbüntesse, népét száján tartsa, hogy ne kényeskedjék. Azkin kedig méltó könyörölni, azzal kegyelmesben cselekedjék.

Ötödszer

Őrizzék az ő alattvalójoknak marháját, testét, életét, békességét, tisztességét, az méltatlan nyomorgatókat elűzvén őrólok. Véreket is ne szánják éröttek, azmint az publikánról és Krisztusról szólánk.

Hatodszor

Jó majorok is legyenek, hogy mint József, éhségekben éltethessék az ő alattvalókat. Mint az pásztor noha nyíri, de el nem nyeli az ő juhait. Tiberius császár mondása szerint: így ők is vehetik hasznokat az ő népeknek. De az oly törvény szerint legyen, kit az Isten és az ország rendelt. Azonba ők is éltessék és segítsék az ő népeket. Dániel azt írja, hogy Nabukodonozor látott egy nagy ágas fát, ki alatt éltenek minden állatok; ezt Dániel az császárra magyarázza, hogy ő oly legyen, mint az jó termő fa, kinek mind gyümölcsével élnek sokan, mind árnyéka alatt nyugosznak sokan. Tehát ne vélje azt az fejedelem, hogy ő maga nyugodalmáért tettetett fővé, hanem mint az fő szolgál az egész testnek és nyugotja, így ő is. Példa Ácháb, ki Nábótot megölte szőlőjéért és Isten mind feleségestül elveszté.¹⁴ Gonosz rendtartása vagy az töröknek is, ki mindeneket rabjának tart, de az ostora ez egész világnak.

Sommáját értsük meg ezeknek.

Ezek, mondok, tiszték az jó fejedelmeknek: hogy az anyaszentegyházat, az oskolákban tanulókat, az egész közönséges társaságot tanyíttassák istentiszteletre, jó erkölcsre, oltalmazták háborgatóktúl, szaporíttassák minden életjekre valókat és ő magok is éltessék őket az ő szükségekben. Kikről olvass szép bizonyosságokat.¹⁵ Sok panasz is vagy azokra, kik az ő pásztorságokban el nem járnak.¹⁶

¹⁴ 3. Reg. 21.

¹⁵ Rom. 13., Lukács 3., Izaiás 12., 58., Mikeás 8., Zach. 17.

¹⁶ Mikeás 3., Ezekias 33.

HÉT FŐJÓSZÁG KELL AZ FEJEDELEMSÉGHÖZ

De azki ilyen akar lenni, szükség, hogy azban imez hét nemes jószág legyen: először bölcsesség, azaz jó értelmesség, jó eszesség, és jó okosság. Másodszor istenfélelem. Harmadszor igazság és ahhoz való szeretet. Negyedszer megelégedett szív, azaz: ne legyen fősvény és telhetetlen. Ötödik erősség az szívnek állhatatottsága és bátorsága, minden nyavalyát elszenvedvén. Hatod: mértékletesség, józanság és vigyázás. Hetedik: igazmondás.

Esze legyen, hogy bolondsága miatt meg ne háborítsa az Istennek igaz igéjének hirdetését, és a jót meg tudja választani az gonosztul az ítéletben. Ezt kéri vala Salomon is, mely kívánságát benne annyira szereti Isten, hogy bölcsessége mellett minden kazdagságával is megáldaná. Eszét és értelmét nevelje a fejedelem az szent Bibliából, egynehánszor azt általolvastván egész életiben. Amint neápoli Alfonzus királról írják, hogy tizennégyszer olvasta volna által. Kinek szokása volt, hogy udvarában mellette lévőekkel is olvastatván, minden regvel megkérdezte, ki mit olvasott, és úgy kezdett egyéb dolgaihoz. Én intésemre is egynehány fírfiakat és asszonyokat tudok, kik háromszor is általolvasták. Ezből azért és egyéb meglett dolgoknak olvasásából nevelje az fejedelem bölcsességét, és azokból az jelenvalóknak rendelésére okoskodjanak, és az jövendőkről jó módon gondot viseljenek. Tartsanak jó és igaz tanácsadókat is, mert nincs egy ember is, azki mindent önne magától érthetne.

Isteni félelme arra való legyen, hogy óhassák magokat az ő tisztekbe mindazoktól, azkivel az ő ura Istene megbántatnék, hogy igazságot és ítéletet tegyen; az ártatlant megszabadítsa, az gonosztevőt megbüntesse.

Igazságszeretete arra való legyen, hogy erősen vigyázzon mind eszével és mind az két fülével arra: ki mond igazat, és ki mond hamisat, és igaz ítéletet tehessen. Azért hízelkedőknek és csélcsapóknak és fondorlóknak szavokat gyűljölje, de igazságszeretőkkel tanácskodjék.

Az fősvénységet azért gyűljölje, hogy az ajándék miatt semmi szömélt ne válogasson, és az ő népe között ne ragadozzon. Ne legyenek undok nyereségnek kívánói, és felotte ne szomjúhozzák az kazdagságot, se rendek kívül kereskedésre magokat ne adják, mert, azmint Szent Pál mondja, nagy pénznek kívánsága minden gonoszságnak gyökere, és azkik meg akarnák kazdagulni, az ördögnek törébe és sok kísértetiben esnek, melyek őket az veszedelemben

bemerítik. Erről mond Jeremiás:¹⁷ „Ezért adom az ő feleségeket és mezőiket idegeneknek, mert kicsintül fogva nagyig mindnyájan az fősvénységet űzik.” Mint az Sámuelnek fiáról mondja az írás,¹⁸ hogy az fősvenség után indultak és az ítéletet elfordították. Ezért tiltja meg Isten,¹⁹ hogy a fejedelmek ajándéknak kívánói ne legyenek, mert az ajándék az szemeseket megvakítja, és az igazaknak beszédeket elfordítja.²⁰ Aznak felőtte az fősvenség testi bálvánimádás; kinek része nincs Isten országába.²¹ Azért írják az jó fejedelem képét, hogy vak és csonka, ki nem néz szömélt és ajándékot, és nem veszi el azt. Ezek mind királynak, úrnak, ispánnak, ítélőmesternek, bírónak, prókátornak igen szükségesek. Az Isten mond Izaiásnál:²² „Jaj, ki hamis törvényeket írnak, azok az hamisat az ajándékért megigazítják.” Mond Mojzesnél:²³ „Átkozott, aki az jövevénynek, az árvának és az özvegynek igyét elfordítja.” És mond:²⁴ „Szömélyeket ne esmerjetez az ítéletben, mint az nagyot, az kicsint is úgy meghallgassátok, és senkit az emberek közül ne féljetez, mert Istené az ítélet. Ezekre azért minden fejedelem gondot viseljen: hogy eszes, istenfélő, igazságszerető, fősvénységutáló, állhatatos, mértékletes, igazmondó legyen. Kikben hogy eljárhasson mindenkor az ő tisztibe, imez háromra nézzen.

HÁROMRA NÉZZEN:
ISTENRE; MAGÁRA; ÉS ALATTAVALÓIRA

Minden rend, ki fejedelmi tisztet visel, akár király, akár bíró, akár nagy, akár kicsin legyen, ha csak egy szolgának, avagy egy cselédnek is ura és gazdája, első gondja ez legyen: hogy mindenkor Istenre nézzen, azaz: előtte legyen, az Úristen mit kíván tüle az Istenére való tekintetibe? Kívánja pedig imez négyet azba: előszer, hogy megesmérje, hogy az fejedelemséget Isten adja, ő bírja, ő tartja meg, és mikor akarja, elváltoztatja. Erről tanuljon szép bizonságot, azmint

¹⁷ Jeremiás 8.

¹⁸ 1 Reg. 8.

¹⁹ Exo. 23.

²⁰ Eccl. 2.

²¹ Eféz. 5.

²² Izaiás 10.

²³ Deut. 28.

²⁴ Deut. 8.

megvadnak írva²⁵ és sok több helyen. Másodszor ezben nézzen az Úristenre, hogy féljen tőle, és azért igyekezzék járni csak az ő parancsolatja szerint, az-mint erre is sok szép írások intik őket.²⁶ Példa fáraó, Saul, Nabukodonozor, kik nem félték és elvesztek. Harmadszor ezben nézzen az Úristenre, hogy az ő ítéleti szerint ítéljen, az szerint cselekedjék az fizetésbe és az büntetésbe. Ezekről olvasson itt.²⁷ Példa Ácháb,²⁸ ki elvesze azért, hogy Nabótvál hamisat cselekedék. Cambises király elevenen nyúzatta meg az hamis bírót és annak bőrével beboríttatván az bírák székit, fiát azban ültette. Ezekben nézzen a jó fejedelem mindenkor az Úristenre, és tanuljon ezekről itt.²⁹

Másodrendben nézzen mindenkor ömagára is, imígyen: hogy gondolja meg, ő mely igen erőtlén az ő tisztére Isten nekül, azért is, mert mind eszébe, okosságába, ítéletibe, értelmébe, mind erejébe sokképpen megfogyatkozott az eset után az emberi nemzet, és azfelött az pokolbeli ördög is, mint az sívó oroslán kerengi kiváltképpen azokat, kik nagy tisztet viselnek, kinek ellene senki nem állhatna az ő emberi erejéből. Továbbá azt is gondolja meg, hogy egy embernek sok embereket bírni és azoknak sok külömb-külobbféle igyekeket forgatni, igazgatni, oltalmazni, jól elrendelni lehetetlen Isten nekül. De Isten az, ki őtet fővé tőtte és az többi közül erre választotta, hogy azoknak bírója legyen. Azért kérje, hogy ő maga is legyen együtt mindenkor mellette, bírja eszét, tisztét, erejét az ő tisztibe. Ezenképpen magára nézni, magának erőtlenségét meggondolni igen nemes dolog az fejedelembe, kire szépen int Szent Péter is, hogy megalázzuk magunk az Istennek hatalmas keze alatt.³⁰ De az jól megtekinti az ő erőtlenségét, az ha magát nem tudja vigasztalni és oktadni, fel sem merné venni az fejedelmi tisztet, ha bár reáválasztanak is. Azért magát az ő erőtlensége mellett vigasztalja is imez két dologval: előszer azzal, hogy Isten szerint volt hivatalja, nem ő maga kívánta hiú dicsőségéért és telhetetlenségéért. Ez nagy vigasztalás azoknak, kiket az népek választanak királlyá, ispánná bíróvá; hogy ha erőtlének is, de az Úristen nem hagyja el az ő tisztibe, mert ő maga, Isten vontá reá, mint Mojzest, Dávidot, Salomont és többeket. Viszont igen nagy lelkifurdalásban vannak azok, kik álnok, hamis perpatvarral, tolvajlással foglalnak jószágot, mint Absolon, Dávid fia. Ezfélekének

²⁵ Deut. 10., 1. Reg. 30., Dániel 4., Proverb. 8., Szofóniás 6., Psal. 82., 112., Rom. 13.

²⁶ Deut. 18., Psal. 2., 82.

²⁷ Exo. 23., Deut. 16., Jerem. 22., Izaiás 10., Sap. 6.

²⁸ 3 Reg. 22.

²⁹ Dániel 4., Psal. 126., 143., Proverb. 8., 16., 2. Para. 20., Izaiás 1., Lukács 3., Rom. 4.

³⁰ 1 Pét. 5.

nehéz magokat vigasztalni, hogy Isten őket nyomossá tenné, és hogy Isten vélek lenne, hanem ha ostorul bocsátott volna azféle urakat, kiknek egy kevés ideig engedne Isten birodalmot az ő népének vesszőzéséért, niha pedig sokáig is tartja azféle kegyetleneket rajtok, mindaddig, míg megjobbulásokat nem látja, azmint török császárt rajtunk. Jóllehet őneki is Isten szerint való hivatalja lehet az ő országába, de hogy ideeresztetik reánk: ez ostora Istennek. Minden azért, valaki jó lelkiesmérettel és csendes szívvel akarja bírni tisztit, Istentől várja arra való hivatalját. Másodszor az jó fejedelem az ő erőtlenségébe ezzel vigasztalja magát, hogy az fejedelemség Isten előtt igen becsületes és kedves, és aznak bírásába örömet jelen vagon. Az fejedelmeket ő maga isteneknek nevezi,³¹ ő segítőtársainak, ő képebelinek, kik mellé elbocsátja angyalát is, azmint kitetszik Józsue könyvébe,³² hol az angyal egy pallossal forgolódván, az Isten népe hadnagyának mondja magát; és kitetszik innen is.³³ De kérje erre szüntelen az Istent és bízzék benne, hogy el ne hagyja semmi igyében, és higye, hogy az ő szent angyali is mellette vadnak. Ehhöz képest inti Szent Pál az híveket is, hogy imádkozzanak az fejedelmekért, hogy az Isten hívja őket az ő neveknek oltalmokra, azoknak békességes és istenes életjekre.³⁴ Tehát mind ő maga az fejedelem, mind alattavalói imádkozzanak igen gyakorta, hogy az ő erőtlenségébe ne hagyja őket. De ő is úgy keresse kedvét az ő népének, hogy ne átkozzák, hanem Istent kérjék erőtte. Mely imádkozás és az gondolat, hogy az ő tisztit kedves Istennél, nagy vigasztalására leszen. Hogy pedig bizonyos lehessen azba, hogy az fejedelemség kedves Istennél, és azok mellett jelen vagon jó és igaz igyekben, igen olvassák az királyokról írt könyveket, kikből lássák, mint bírta és igazgatta az Úristen Ábrahámot, Józsefet, Gedeont, Dávidot, Jósias Ezekiaást. És az krónikába Constantinust, Theodosiust és többeket. Viszont, mint vesztötte és rontotta azokat, azkik ellenek támadtak, mint Korah, Dátánt, Abiront, Absolont, Judás Galileust, Theudást; – az mi keresztes hadainkat, Julianus Apostata hittül szakadt császárt és többeket. Ez példák is nagy vigasztalására lesznek az igaz értelmű és istenfélő jó fejedelemnek. Ím szólánk, mint nézzen Istenére: hogy érezze Isten akarátját, őtet félje, az ő ítéleti szerint járjon. És mint nézzen magára, hogy efféle erőtlenségét meggondolja; de azért ezben magát vigasztalja ezzel: hogy az tisztre Isten hívta és csak tüle vár minden oltalmat. Immár harmadik tekinteti mi légyen: lássuk.

³¹ Psal. 82.

³² Józsue 5.

³³ Judit 2., Dániel 12., Rom. 13.

³⁴ 1 Timót 2.

Harmad rendben az fejedelem nézzen az ő alattavalóira: hogy azokhoz hasonló ember, de azok fölött pásztorul rendeltetett, kiknek fő urok az Úristen. Azért azonban is jó értelmek legyen, mint kell övélek bajlódni. Mikor büntet valakit, azban sirassa őket, amint az úr Krisztus síra Jeruzsálem veszedelmén, és meggondolja az ördög dühösségét, ki az szegény emberi nemzet között sokképpen dühösködik, kit egy, kit más bűnben ejteget, és sokakat akaradjok ellen is; nagyokat, kicsinyeket, kis gyermekecskéket is bűnben kever, hogy azok miatt kétképpen elvesznének, testben, lélekben. Vadnak olyak, kik feleségek, gyermekek torkát megmetszik; níhol törtínt, hogy kisgyermek az anyjába kést ütött; sok, tisztességbeli házasok níha társokat elfelejtik. Némely nagy drágaságban lopó, csalárd lesz, és ki egyképpen, ki másképpen esik az bűnben. Ezek, között magát úgy tartani, hogy Istent is félje, magát is megalázza, az elesett embereket is szánja, és mindazáltal az bűnöket is megbüntesse: nagy bölcsesség kell és jó magatartás. Azonképpen minden rendnek megadni az ő érdemlett bérét, fizetését, tisztességét, oltalmát: nagy gond kívántatik reá. Azonképpen jól meglátni, hol kell hadakozni, hol és kit kell megbüntetni, és kinek bűnét el kell halasztani, mint Dávid Joábét és Símjét: nagy értelem kell reá. Hogy pedig szíve szerint szánhassa az árvákat, özvegyeket, az szűkölködőket, azok előtt ne finnyáldokdjék, nekik örömet szolgáljon, mint az úr Krisztus, ki előtt nincs sem úr, sem szolga, sem szegény, sem kazdag, sem firfiú, sem asszony – mondok, ezekre is nagy istenes lélek kívántatik. Tehát mind az háromra szoktassa magát mindennap, Istentől Szentlelket kérvén, hogy Istenre is, mint urára nézhessen, magára is, mint gyarló emberre; az ő népére is, mint ő maga atyjafaira és Isten országába örökös társaira. Az Istent esmerje, akaratját értse, őtet félje és az ő ítéletiben járjon. Magát mindenre erőtlennek esmévén, Istentől mindenre erőt kérjen; alattavalóit mint édesatya magzatit, úgy bírja az Istennek tisztos égése és az őmagok előmentére.

Immár szólok nehézségről is.

AZ FEJEDELEM NEHÉZSÉGRŐL ÉS AZOKNAK ELTÜRÉSÉRŐL

(Az fejedelmet el ne idegenítse tisztitúl az ő sok nehézségi.)

Jóllehet nagy terh az igaz fejedelemség, és akármely birodalom is, és azmiatt némelyek elfutottak tüle, mint Demosthenes írja az számkivetés után, hogy

inkább menne az halálra, hogynem mint ismét az fejedelemség alatt való sok röttegsre, irigységre, reá való sok patvarkodásra, szidalomra. Aeschines dühös, orozva maró ebnek mondja a fejedelemséget, ki alattomba sokképpen marja azt, aki viseli. Isocrates hasonlítja az szépen festett és öltözött kurvához, mely előszer magához sokakat édesít, de végre azokat megkeseríti. Adriánus császárnál egy, midőn megaggott volna az főtisztek viselésében, és azután hat esztendeig magának lakozott volna, azt íratta koporsójára: hogy noha sok idős, de csak hat esztendeig élt. Egy királynak, midőn koronásván, fejébe tennék az koronát, megfogván kezébe, mond: – Ha tudnák az emberek, mennyi gond tealattad: az porból sem vennének fel. Mondom azért, jóllehet nagy terhek vadnak az fejedelemségnek tisztai alatt, de mindazáltal az istenfélőknek az alatt sok szép vigasztalások is vagyon, kik nem ömagokért ragadozzák, hanem akarnak kedveskedni az Úristennek és az ő híveinek, és azért helt állnak, mint az jó vitézek az seregnek orrán. Tisztekben vallást tesznek az Úristenről, terjesztik az ő esméretit, őrizik, legeltetik az ő népeit, mint József és Dániel még az pogány császárok alatt is Istennek szolgáltatták az ő népeket, kiket az Úr reájok bízott volt az pogánok országába. Midőn Isten az Izrael népének országot emelt, és azt választott hadnagyival és királval bíratta, jóllehet az sátán sokképpen igyekezett rontani, Sauld telhetetlenségre, Dávidot paráznaságra és gyolkosságra, Salomont testi gyönyörűségre és bálványozásra, és több királyokat és azok népét több-több bűnökre izgatván, és azok miatt okot adatván nagy büntetésekre: de mindazáltal, azmi fejébe Isten rendelte az országot, az is nagy sok közül kitetszett: hogy az jó fejedelmek az Isten esméretit terjesztetnék, az isteni tudomány és az Istennek anyaszentegyháza megtartatnék. Ezt magasztalja Mojzes,³⁵ hogy nincs más nép, kihöz Isten így közelgetne. Ezt ajánlja Krisztus:³⁶ „Mit használ ez világot nyerni, ha lelked elveszted.” És mond: „Előszer Isten országát keressétek”. Másodszer az jó királyok igazgatása által nyilvánvaló jelenlétét megbizonyította, kik mellé prófétákat adott, és sok csudákat mielt ez világ hallására. És mindaddig megállott az sok háború alatt is az nemzetség, míg az úr Krisztus születnék. Ily nagy jókat szereztetett Isten az Izrael országába. Ezenképpen most is noha az sátán is, az romlottság is sokképpen nehezítik az fejedelmeket, mind azáltal Isten azok által sok jókat szereztet, kiért eltűrjék nehézségeket. Ím szólék, az fejedelemség mi légyen, és annak minémű hét fő tisztai legyen, és

³⁵ Deut. 4.

³⁶ Máté 16.

mint túrják el nehézségeket. Immár szólok az ő alattok valókról is: azok is magokat mint tartják az ő fejedelmekhez?

AZ ALATTOK VALÓK MIVEL TARTOZNAK
AZ Ő ELŐTTEK JÁRÓJOKNAK?

Meghallottuk drága és kedves voltát Isten előtt az fejedelmi tisztnek, és nekünk is mely sokféle hasznunkra, életetésünkre, oltalmazásinkra, jó erkölcsbeli magunktartására és idvösséges épületünkre szerzetetett, kiról nekünk is méltó hálát adunk, mind az Úristennek, mind az reánk való gondviselőknak. Azért immár szóljunk arról is, mivel tartozunk mi is az mi fejedelmünknek, akár király, akár bíró, ispán, akár nagy, akár kicsiny rend legyen. Előszer azzal, hogy Isten képebelinek becsüljük. Másodszer, hogy tisztit az mi tisztünknel nagyobbnak becsüljük. Harmadszer, hogy minden jóban neki engedjünk, szolgáljunk, segítsük, adóját megadjuk, érötte imádkozzunk, hálát adjunk, bűneit megbocsássunk, nekik túrjunk, azmint erről sok bizonyságok vadnak.³⁷

Előszer tisztességvel. Az ő tisztessége pedig imezekbe vagyon. Előszer, hogy az ő tisztit Isten képebeli tisztnek esmerjük;³⁸ oly tisztnek, kibe is az Isten ő magát is esmértetni akarja, hogy azmint az ő képebeli ember eszes, bölcs, igaz, igazságszerető, jó és gondviselő: így ő maga is olyan, és azok az nemes jószágok őbenne igen nagy tökéletességgel vadnak. Ezeket tükörül tartja az Isten azokban, kik isteni tisztet viselnek köztünk. Tehát ezekben is megbecsüljük őket.

Másodszer tiszteljük az ő szömélyét is, mely noha mindenképpen hasonló mihozzánk, de az tisztért, kit az Isten reábízott, feljebb tartjuk mi magunknál.

Harmadszer mindezekben őket megbecsülvén, mi magunkat előttök megálazzuk és nekik minden jóba engedjünk. Jó intéseket, méltó fenyegetéseket, parancsolatjokat alázatosan megfogadjuk, Istenért is, jó lelkiesméretünkért is, hozzátok való szerelmünkért is, és hálaadó voltunkért is nekik mindenekbe örömet szolgáljunk; törvénytételbeli ítéletjeknek engedjünk, hadakozásokban segítsük,³⁹ szabott adónkat jó kedvvel megadjuk;⁴⁰ éröttök Istennek

³⁷ Roman. 14., Luk. 3

³⁸ Psal. 81.

³⁹ Tit. 3.

⁴⁰ Máté 22.

hálákat adjunk, tisztékért, ő magokért imádkozzunk;⁴¹ gyarló vétkeket eltűrjük és megbocsássuk, hírekbe meg ne gyalázzuk, reájok ne panaszkodjunk, ne átkozzuk, mert ezt az Isten keményen megtiltja, mondván:⁴² „Az te népednek fejedelmét ne átkozd.” Ha törvéntelenséget parancsolna, kibe te magadat terhelne, mint felöttébb való szolgálattal, fizetéssel: azt is békével tűrj, és tudjad, hogy az terajta ostorul vagyon, mint egyéb nyavalya, betegség, szegénység, rabság, tűz, árvíz, köeső, döghalál, fegyver; kibe ha megismered bűneidet és megjobbítod életedet, az Úr is megkönnyebbit mindenedben, azkikkel ostoroz, azmint Szent Pál is tanít.⁴³ Ha mi magunk feddenők megunkat, Isten nem feddene bennünket. De mikor fedd is, azért míveli, hogy megjobbítván életüket, ez világgal el ne kárhozzunk. Ha pedig olyan parancsolna, ki az Istennek tisztessége ellen volna, és felebarátodnak veszedelmére, kárára: mintha készerítene bálványozásra – amint Nabukodonozor, Dárius – avagy az Isten igéjének nem prédikálására, mint Kaifás és többek az Krisztust és az apostolokat avagy prédikátorokat tiltaná, hogy őreá ne feddjék az ő bűneiért; avagy tolvajlásra, lopásra, parázna életre készerítene: olykor emlékezzél meg imez mondásokról: mond Salomon: „Féljed az Urat, édes fiam, és a királt”. Íme, előszer tanít arra, hogy az Úristent féljük, azután int arra is, hogy az királyokat is, és egyéb urainkat is, annyiból, kiből az istenfélelem meg nem bántatik. Szent Péter is ezt felelé az papoknak, kik megtiltják vala, hogy az úr Jézus nevébe ne prédikálnának, mondván: jobb Istennek engedni, hogynem mint embereknek. Ezt pedig még az okos pogánok is értötték természet szerint is, mint: Plato, Socrates, Euripides szép igékkel szóltak róla. Írták egy királyról is, hogy midőn hadnagyot választott volna, utánaivalót, ki országát bírná, annak egy buzogánt adott volna ily szóval: – Ha méltót parancsolok, ez botval engem oltalmaz, ha méltatlant, énreám támadj. Azaz: ha olyat parancsolok, ki Istennek ellene nem lesz, tehát ez bottal mellettem hadakozzál; ha pedig Isten ellen valót parancsolok, ez bottal reám hadakozzál. Nagy becsületes mondása volt ez a jámbor fejedelemnek. Erről sok példáink is vadnak: hogy midőn az fejedelem latrok közibe adta magát, vagy más feleségével kapták, szabad volt megölni az latorság előtt. Sőt, az fiú édesatyját, az atyafiú atyafiát megölhette latrok között, reájok hadakozván. Harpagus Cyrust támasztá Astiagesre, mert fiát megfőzette volt neki, és étel

⁴¹ Jerem. 23., 1. Timót. 2.

⁴² Exo. 22.

⁴³ 1 Korinth. 10.

után az fejét elejbehozattatja. Vincentiába kéreti az úr egy polgár leányát, és hogy nem adja, erővel elhozatja; és az szeplőzés után, koncolva visszaküldé. Azért amaz az velencéseknek adja az várast. Helvéciába az úr készeríti az atyát, hogy lőné az fiát: amaz fogja az nyilat és általlövi az urat. Ily méltatlan dolgokban megengedtetik az gonosz fejedelemre való támadás. Mondom, csak egy szömél is reátámadhat, mikor vagy felesége mellett kapná, avagy egyéb gonoszba. De midőn az gonoszság fellyül elment, azután az ország tartozik reáemenni, hogy azmit érdemel, azszerint büntessék törvény szerint. De azmennyből vétközik az közenséges emberi romlottságnak természete szerint, azt neki is meg kell bocsátani, érötte imádkozni kell, és ha feljebb terhelné is, vagy fizetéssel, vagy szolgáltatással, vagy büntetéssel el kell nekie túrnie. Ím szólék, mivel tartozunk fejedelmünknek: hogy minden jóba tiszteljük is, engedjünk is, szolgáljunk is, segítsük is, érötte hálákat is adjunk és könyörögjünk is, kiket az Isten kéván túlünk ígérrettel is, fenyegetéssel is, mondván: atyádot, anyádot tiszteljed, hogy hosszúidejű légy ez földön. De erről mégis újokban tanulgassunk.

MÉGIS: MIVEL TARTOZIK
AZ KÖZSÉG AZ FEJEDELEMNEK?

Főképpen hárommal: 1. becsülettel; 2. engedelemmel; 3. könyörgéssel.

Mondom: előszer becsülettel. Hogy őfelőlök úgy értsenek és szóljanak, mint Istentől rendeltetett szömélyekről. Erről mondja az Szent Pál: azokinek tisztességgel tartoztok, tisztességet adjatok. Az Mojzesnél is azt parancsolja: az isteneknek gonoszt ne mondj, és az népnek fejedelmét ne átkozzad. Az Szent Péter is feddi azokat, azok az hatalmasságokat szidalmazzák. És az Judás apostol azt írja, hogy az Mikháel arkangyal az sátánnal tusakodván az Mojzes teste felött, nem merte őtet szidalommal illetni, hanem azt monddotta: – Te sátán, feddjen meg tégedet az Úr.

Másodszor tartozik engedelemmel minden dologban, valami Isten parancsolatjának ellene nincsen. Erről mondja az Szent Péter: engedjetek minden emberek között való rendelésnek, avagy az királynak, úgy, mint felljebbvalónak, avagy az tisztartóknak, azok bocsáttatnak az gonosznak büntetésére és az jóknak tiszteletire. Ez engedelemnek az Szent Pál négy okát számlálja elő. Első, mert nincs fejedelemség, hanem csak Istentől, és azki az hatalomnak elleneáll, az Isten rendelésének áll ellene. Második oka

az lelkiismeret, mely az engedetlenségvel megsebhetik és az embert minden dolgaiba félelmissé teszi. Az törvény szerint való engedelemmel pedig az jó lelkiesméret őriztetik, mely az embernek nagy vigasztalására vagon minden nyomorúságában. Harmadik az harag, mely nem egyéb, hanem az Istennek kemény bosszúállása az engedetleneken. Mert az Isten az ő képebeli embereknek méltóságokat oltalmazza, és az engedetleneket kemény büntetése alá veti, mint az Choré, Dátán, Abiron példája megjelenti, kik az Mojzes és az Áron ellen támadának. Az föld megnyitá az ő száját, elnyelé őket, és minden házuknépevel elevenen pokolra szállának. Negyedik, mert az fejedelemség az jócselekedetnek tisztességére vagon, az gonoszoknak pedig büntetésére. Továbbá az engedelem befoglal minden terhnek viselését, és adónak fizetését az közönséges társaságnak szükségére és megmaradására. Ezre mondja az Szent Pál: azoknak adóval tartoztok, adót fizessetek.

Harmadszor tartozik az község könyörgéssel, hogy az fejedelmeknek adjon az Isten bölcseségnek, erősségnek és istenfélelemnek lelkét; jó tanácsadókat és gondviselőket, engedelmes, hív szolgákat, és csendes birodalmat, azmint Szent Pál is tanít,⁴⁴ ezt mondván: „Intelek titeket, hogy könyörgések legyenek minden emberekért, minden tisztviselőkért, hogy csendes és békességes életben legyünk minden isteni félelemmel és tisztességgel.” Három okáért parancsolja az fejedelmekért való könyörgést. Első, hogy az isteni tisztelet és az igaz tudomány az ő birodalmok alatt megtartassék, mint az Izaiásnál vigasztalja az anyaszentegyházat, hogy az királyok táplálói, az királynéasszonyok pedig öneki dajkái lesznek. Második az csendes élet, hogy az község az ő oltalmok alatt békességesen élhessen. Harmadik gyümölcse és haszna az közönséges tisztességnek megtartása, hogy senki jó hírében-nevében az álnok és gonosz emberektől meg ne gyaláztassék. Ezeket arról tanulánk: mivel tartozik az község fejedelmének. Immár csak két fő tisztiről emlékezem az fejedelmeknek; bíróságokról és hadakozásokról.

BÍRÓSÁGÁRÓL AZ FEJEDELEMNEK

Az fejedelemnek ítélő polgárnak is kell lenni, kibe ötet kövessék a több bírák is, ítélőmesterek és polgárok. Bírósága kedig ez legyen: hogy mind az két

⁴⁴ 1 Timót. 2.

félt meghallgassa, dolgoknak jól végére menjen és azok között az Istennek és az országnak törvénye szerint igazat ítéljen és szolgáltasson, azmint meg vagy on írva Mojzes ötödik könyvének tizenhatodik részében: „bírákat és fejedelmeket szerezz minden városokban.” Az ő igaz bíróságában kedig imez háromra mindenkor erősen vigyázzon: előszer, hogy az Istent félje, hogy megiszonyodjék az Isten haragjátúl, fenyegetésétül, és óvja magát, hogy az ő ítélő tisztiben semmit Isten ellen ne cselekedjék, hanem igyekezzék mindent isteni ítélete szerint tisztelni és cselekedni. Ezekről így szól az írás az krónikáknak második könyvének huszadik részében. Nem emberek ítéletit tartjátok, hanem Istenét. Mojzes harmadik könyvének tizenkilencedik részében: „valami hamisságot nem ítéljetez az igazságba.” Mond Izaiás is: „Azki megigazítja az istentelent, és kárhoztatja az igazat: mindazkettő utálatos Isten előtt.” Mojzes ötödik könyvének huszonhetedik részében: „átkozott, azki visszafordítja az ítéletet.” Másodsor szorgalmatos és jó vigyázó legyen azban, hogy igazán megértse mind az két félnek igyét és dolgát, felpöresre törvént ne tegyen, egyik fülét egyiknek, másikat másiknak tartsa, mint Alexander; minden szónak ne higyen.⁴⁵ Harmadsor jó értelme legyen az törvényekben, hogy mindenféle dologról igaz ítéletet tehessen, ne nézze az sokaságot az tetszésben, hanem az igazságot. Azki mit szól hozzá, arról tudjon ítéletet tenni, és azmi legigazb, tudja meg azt választani, tanuljon, halljon, lászson, értekezzen az kiírott törvényekről és másutt lett ítéletekről, és azokból naponként építse magát az törvénylátáshoz. Tehessen jó ítéletet az bálványozásokról, hamis esküvőkről, ünneptörőkről, ravasz kereskedőkről, uzsoráságokról, az hazugokról, és mindenféle igyekről, melyek őelejbe vitetnek, mert átkozott az, ki elfordítja az ítéletet.⁴⁶ Negyedsor, az igazságra hajlandó szíve legyen, azt igen szeresse és azt mindenkor az törvényekhez szabja. Ő maga tetszéséből semmit ne ítéljen, hanem csak az törvénynek útmutatásából. Cyrus gyermek lévén, az pásztorgyermekek között azt ítéli, hogy az hosszú ruha hosszabbat illet, az rövid rövidebbet, és ha másé is, el kell venni és illendőhöz kell adni. De az mestere tanítja, hogy az törvény azt ítéli, hogy vagy rövid, vagy hosszú, de kiki az őmagáét bírja. Így az bíró is arra nézzen, azmit ítél az törvény, nem, azmi neki tetszik. Ötödsör mindenekehöz egyarányú legyen, semmi szömélt ne válogasson, azmint az Úristen is minden szömélyválogatás nekül ehhez tartja magát: hogy

⁴⁵ Eccl. 7.

⁴⁶ Deut. 17.

valaki szent Fia által hozzá nem tér, az örökké elkárhozzék, valaki hozzátér, az éljen mindörökké. Így cselekedjék az bíró is, hogy valaki mit érdemel, vagy oltalmat, vagy büntetést, azban szömélt ne válogasson. Mond az írás,⁴⁷ „Ne ítéltetek szömélyre nézvé, hanem igaz ítéletet ítéltetek.” Hatodszor az ajándékra ne nézzen, mert az ajándék az értelmesnek eszt megvakítja. Azért írják az igaz bíró képét, mintha mindkét szemét behunyná és mindkét kezébe csonka volna: hogy szemével senkire ne nézzen, kezével senkitől ajándékot ne vegyen. De oh ki sokan most is megérdemlenék azt, azmit miéle Cambyses Sisamnis bíróval, kit elevenen megnyúzattata, és bőré az ítélszékre vonatá és fiát, Otanest azban ülteté, hogy tanulna atyjától, hogy ne tenne törvént ajándékért. Herodotus írja; a kis Krónika is.⁴⁸ Ezek tiszték az igaz bírának, hogy Istent igen féljék, mind az két pörest egyenlő szívvel meghallgassák; az törvényben tudósok legyenek, az igazságot szívek szerint szeressék; semmi szömélt ne válogassanak; és semmi ajándékot ne nézzenek. Ezeknek hasznát is értsük meg.

HASZNAI AZ BÍRÓSÁGNAK

Első haszna az igaz ítéletnek ez: hogy megismerjük Istennek ilyen akaratját, hogy megválasszuk az igazat az hamistul, és értsük, őmaga az Isten minemű. Tudniillik: igaz és igazságszerető. Azért valami teremtett állatja ellenkeznek az ő igaz regulájával, azokat meg akarja büntetni és elrontani, azmint még az barmokat is megölette, azkikvel az emberek vétkeztek, avagy ha felemás egymásra hágott. Viszont az jókat meg akarja oltalmazni és tartani. Ez ő ily magatartását meg akarja esmertetni ez földi bírának is ítéletjéből is. Másik haszna, hogy az földi bírának törvények és ítéletjek által eszükbe juttassa az ő ítéletét is, mely lesz az feltámadás után. Ezre valók imezek is: hogy mibennünk teremtett oly esméretet, kivel megválasszuk az jót az gonosztul; az undoktul megiszonyodjunk, az tisztességeseben gyönyörkedjünk. Az gonosz büntétel után az minnen szívünk megszorodjék, reszkessen és röttegjen, az jótételben penig örvendezzen. És ezt is nézeteti velünk ez egész világ szerint, hogy gyakran vagyon, hogy valaki nagy bűnökben heveredik és ki nem tér: azok szörnyűképpen ez világ láttára is

⁴⁷ János 7.

⁴⁸ Phil. Melanthon fol. 171.

elvesznek, avagy önnenmaga Isten elveszti, mint Heródest, Nérót, Judást, Sault, Absolont, vagy bírák által, mint azokiket megégetnek, négygé vágják, felakasztják, fejét veszik. Ezek által is azért Isten serkenget bennünk, az ő ítéletitől való félelemre. Harmadik haszna az földi törvénykedésnek ez: hogy midőn az bírák, tanácsok és az pörösek forgatnak sokféle igazságot; azalatt ő magok is, egyebek is tanuljanak errevalókat, hogy azból az Isten törvényét, és az országét inkább megbecsüljék. Mindenek nagyobb fenyték alatt legyenek, békességre és igaz ítéletre igyekezzenek, és mindeneket békesség alatt csendességben tartsanak. Ezekért méltó bíróságot viselni, és az bírói tisztben eljárni. És méltó az keresztyénnek is oltalomért bíróját megkeresni, csak hogy az keresztyéni szeretetet és az egymáshoz való szorgalmasságot meg ne bántsa, azmint sokféle álnok pörösek, sok mérgesek gonoszul élnek az bírák ítéletivel, kik meglakolnak álnokságokról. Kitül az Isten hívei ójják magok és az bírákhoz is isteni félelemből folyamjanak.

LEHET-E ENGEDELMESSÉG AZ BÍRÁKBAN?

Meglehet, jó móddal és igaz értelemből. De ezt hogy megértsük, imezeket vegyük eszünkben. Az bírónak engedelmes ítéletiben mindenkor háromra kell nézni. Az törvényre, az bűnösre és az községre. Az törvényre úgy nézzen, hogy azt meg ne sértse felöttébb való engedelemmel. De az törvényből ezt vegye eszébe, hogy az nem veszedelmét kívánja az embernek, hanem jobbulását, őrizését és oltalmát. Azért tekintsen az bűntevőre is, és ha látja, hogy az gyermek, vagy ha öreg is, nem vakmerő gonosz, hanem csak csalatkozásból vétkezett, avagy nagy ördögi kísértetekből, kinek ellene tusakodott volna, de mégis elesett; és jámbor élete sokképpen kitetszett. Ezféle ha lop drágaság miatt, gyermeki éhsége miatt, vagy bujaságban vétkezett csuda csalatkozási miatt, vagy embert ölt, puskáját elszalasztván nem akaratjával, avagy akármí egyéb bűnökben leledzett akárki is: ha látja, hogy fenytékkal megtérhet: ne öljék meg. De harmadszor nézzen az községre is, hogy ha látná, hogy azféle engedelemből az község magának gonosz példát venne, bűnre való szabadságot és kényességet, vagy jobb lenne az egyet megbüntetni, hogynem mint sokakat bűnben ejteni. De ezféle ítéletekre sok jámboroknak tetszési mellett könyörögjön is az bíró az Úristennek, hogy ártatlan vért ne ontson, avagy se felöttébb ne keménykedjék és se felöttébb ne engedelmeskedjenek.

AZMIT ISTEN MEGTILTOTT, TEHET-E
AZBAN VALAMI SZABADSÁGOT?

Kétféle az bűn. Egyik nyilván megtiltatott bűn. Másik oly, ki őmagába nem volna bűn, de bűn lesz, ha véle gonoszul élnek, mint az kölcsönadás uzsorára, mint az kép tartás az templomban, mint az ércbíró tartása Ezekiás király idejébe, mint megválni feleségétől paráznaság miatt, és többek ezfélék – őmagokban nem volnának bűnök. De bálványozni, Isten nevével hamisan élni, szüléidet megszidni, verni, ölni, paráználkodni, lopni mindenképpen bűnök. Ezfélékben semmi szabadságot ne engedjen, hanem nyilván megtiltsa és megbüntesse az bálványozót, az istenkáromlót, az lopót, paráznát, gyolkost, hazugot, és többeket ezféléket. Jóllehet az büntetést az bűnhöz rendelheti. De azfélék, ki őmagába nem volna bűn, de bűn lesz, hogy ha véle gonoszul élnek, csak annyiból tiltsa meg, az-mennyiből gonoszul élnek vele. Mint az ércbíró jó végre tartották, régi isteni dolognak emlékezetére. De midőn végre azzal bálványoznának, és az király sokszor tiltaná, mindazáltal az kába nép, ki hozzászókot volt, el nem hagyhatná, az király elrontatá. Ha tiltásával megoltalmazhatta volna az népet bálványozástól: az ércbíró fennhagyhatta volna az templomban. Így most is némely emlékeztető képeket hagyhatnának az templomban, de az népnek balgatagságáért jobb egyet sem tartani. Így bort innya jó, azért az török nem jól mívelte, hogy mindenestül megtiltotta; de megrészegedni nem jó, azt méltán megtilthatná minden fejedelem. Így húst nem enni még lehetne pénteken, de hogy bűn alatt tiltatott meg, az istentelenül mívelték. Így vásárolni, dolgot tenni jó őmagába, de méltán tilthatni meg addig, míg az Isten igéje prédikáltatik: hogy senki cégérét ki ne tegye prédikációig, senki sohová az kapun ki ne menjen. Így a kölcsönadás is jó volna annyiból, hogy egymást segítenénk az kölcsönadással; és ha szabad akaratjára hadná aznak, azkinek adta az pénzt, hogy ha az ő pénze neki használ, és ha akarja, valamit adjon az nyereségből, ha nem akar kedig, szabad legyen vele, ha kedig semmit nem nyert, ugyan semmit se adjon, csak térítse meg az ő pénzét – így, mondok, netalám szabad volna az uzsoraadás, jóllehet, ha kölcsön adta; az igazság azt kívánná, hogy csak annyit vegyen, azmennyit adott. Kiről odafel olvass bőv szóval, fol. 397. De ez más dolog. Midőn te pénzes lévén, más szegénnek adod, hogy kereskedjék véle, és mind kára-nyeresége köz legyen. Ezféle uzsorát az Úristen is az ő népének

megengedte, hogy idegen népektől bár vegyenek uzsorát, de önközöttök valóktól ne vegyenek. Ha bűn volt volna mindenestül fogva az nyereségre való pénzvétel, nyilván az Úristen az ő népének nem engedte volna; így valami jó okkal és jó móddal a kereskedőnép között meglehetne most is, hogy némely beteges, köszvényes és város dolga, bíróság és egyéb tiszt rajta lévén; és ő maga nem járhatván, pénzét kiadhatja köznyereségre – de ez ugyan uzsorának sem mondatik. Az uzsora oly hamis nyereség, melyet az ember az derék summának felötte vészén csak az kölcsönadásért. Ezt, miért hogy Isten meg is tiltotta és belőle sok hamisság és nyomorúság támad, méltó volna, hogy az bírák mindenestül fogva megtiltanák. De miért hogy immár szokássá vált és mindenestül meg nem tilthatják, azért ezzel tartoznak, hogy mégis módot szabjanak: kiki mennyit vegyen, tíz, húsz, száz avagy ezer forintra. És azki az szabott mód felött venne, azt megbüntessék az bírák. Jóllehet, mondom; jobb volna, hogy egy se adná pénzét uzsorára, mert Isten sok helyen tiltja, hanem Istent tekintvén, kölcsönt adnának, és Isten azt sokképpen megtérítené. De látván az bírák, hogy úgy is sok szegények elfogyatkoznának, mert kevés volna, azki isteni könyörületességből felebarátját segítené: azért ha megengedik is, meglássák, hogy fenyíték alatt, és oly móddal engedjék, hogy azki elvötte az pénzt, meg ne nyomorodjék. Bizony bűn uzsorapénzt adni és nincs áldomására aznak, azki adja. Azmint sok példából is kitetszik, hogy azmint az kóborlott, lopott, tolvajlott, hamis pörrel, álnok törvénytétellel keresett marha hamar elvész: így az uzsorával keresett marha is. De mindazáltal, ha ki szegénysége miatt kér mástól uzsorára pénzt, az nem vétkezik, mert ő nem csal senkit, hanem maga éltetésére azmit elvött, azt többel megtéríti. De azki adja, annak nincs áldomására. Azért azki Istenben bízó, adjon jó kedvvel az szegény szűkölködők éltetésére kölcsön is, ajándékon is. Ha zálogot olyat vöttél az nyomorulttúl, kiből magát éltetné, mint szőlőjét, kertét, házát, ruháját: add meg neki. Erről Isten tenéked mely nagy ígéretet tegyen, olvasd meg.⁴⁹ Azonban jól eszünkben vegyük: amazok is, kik pénzt, kéregetnek, hogy ha igyekeznek megcsalni azt, azki véle jól tött, Isten érötte őket is megbünteti. Sőt, kívánja az Úristen, hogy valamivel lehet, mindennel az elvött jóról hálaadó legyen. Azmint az Úr az egyik poklosnak hálaadását jó néven vevé és az kilenc hálaadatlanról panaszkodik. Ezt az uzsoráról vegyék eszekben az Istenben bízó hívek.

⁴⁹ Deut. 24.

Kiről mondtam, hogy nem kellene lenni az ő nagy terhe miatt, mindazáltal ha szinten nem hagyhatnák el az népekkel, tehát a bírák határt szabjanak benne, míg legyen szabad felpénzt venni.

Más példát is mondok, az feleség elválásról. Isten úgy adta az feleséget az firfiúnak, hogy holtig egyek legyenek, és el ne válhassanak, hanem csak az paráznaságért. Mindazáltal, midőn Mojzes nem bírhatna az kemény nyakú néppel, kik megszokták volt az pogánok között, hogy akármi dagályokban megverték és elűzték feleségeket: ezt látván Mojzes, noha azzal tartozott volna, hogy senkinek ne engedné, Isten rendelése szerint, hogy elűzze feleségét, hanem csak paráznaságért, de miért hogy nem bírhatta őket arra, nem tehetett egyebet benne, hanem mégis valami kicsiny zabolát vetett szájokban: hogy ha szinten eleresztik is, törvény szerint legyen. Az bírakkal és papokkal meglássák, mi okkal kell lenni az elválásnak, és arról levelet adjanak az ő feleségeknek. Ez noha nem volt elég, de mégis fenyték alatt tartották, hogy akárki szabadon nem bocsáthatta el feleségét. Mely szabadságból annál is számtalan több bűnök lettek volna.

Ez két példából saldíthatjuk, hogy némely dolgokba szabadsága lehet az fejedelmeknek még azoknak is elrendelésére, azmit Isten megtiltott. Mint az uzsorát mindenestül fogva megtiltotta, mindazáltal az fejedelem az nép szokásáért, és irgalmatlanságáért megengedheti, jó rendelés alatt. Isten az feleségtől való elválást megtiltotta, mindazáltal ám Mojzes az népnek keménségéért valami engedelmet rendelt az Izrael között. De Krisztus urunk azt mondja, hogy miköztünk nem kell lenni, mert Isten eleitül fogva elválhatatlanul kötötte az két házast össze.

SZABAD-E AZ FEJEDELMEKNEK
AZ NYILVÁNVALÓ BŰNÖSÖKNEK MEGKEGYELMEZNI,
AVAGY PÉNZÉRT ŐKET ELBOCSÁTANI?

Az törvénynek az fejedelem nem ura, hanem szolgája és őrzője. Kell azért magát tartani az Isten törvényéhez, és a vétekre nézve megítélheti, hol vagyon helye a kegyelemnek. Ezben pedig nézni nem kell hasznára, melyet bírságnak neveznek, hanem az Isten tisztességére és az közönséges igazságnak megtartására. Ha azért az vétek halálra méltó, az törvénynek beszéde ellen az fejedelem az pénzért jó lelkiismeretvel meg nem engedheti az büntetést, mint gyakorta azki teheti, elbocsáttatik, azki nem fizethet, megölettetik.

Első erősségét vehetünk az fejedelmeknek tisztiből, kik tartoznak ítéletet és igazságot cselekedni. Ha pedig az gonoszokat nem büntetik az törvény szerint, és az jókat nem oltalmazák: az fejedelemnek nevét nem viselhetik és az törvényt is erőtlenné teszik. Második: az Isten az törvényben azt parancsolja: azki vért ont, annak vére kiontassék.⁵⁰ Az parázna férfiú és asszoni állat megöletessék.⁵¹ Az gonoszt kivegyed az én népem közül és ne könyörülj rajta.⁵² Az Mojzes az bálványozókat levágatja.⁵³ Az József Áchánt megkövezteteti, és az Isten haragja lecsendesedik.⁵⁴ Harmadik: Szent Pál is azt bizonyítja: ha mi egymást megítélnők, az Úrtól nem ítéltetnénk. Mikor azért az fejedelmek az bűnre szabadságot adnak, az Istennek haragját az közönséges büntetésre felgerjesztik. Negyedik: ugyanazon Szent Pál így tanít: ha gonoszul cselekedel, félj, mert nemhiába viseli a fegyvert, ki bosszúálló az haragra az gonosztevőnek. Ötödször az írás számtalan helyen tiltja, hogy az fejedelmek az ajándékért az törvényt el ne fordítsák, hanem az igazságot az büntetésben kiszolgáltassák. Ezféle lágyító gondviselőket mondja az Izaiás az lopók társainak, és az Dávid feddése szépen illik ezekre: ha látod vala az lopót, együtt futsz vala vele, és az paráznákkal részed vala. Ezekből megjelentetik, hogy az fejedelem tiszt ellen cselekedik, mikor azon vétekért haszonra avagy szömélyre nézne, egynek megkegyelmez, mászt pedig megbüntet.

MINEMŰ ELLENVETÉSEK VADNAK EZ ÉRTELEM ELLEN?

Némelyek ilyen erősségeket hoznak elő. Első: mihelt az ember pönitenciát tartott, ottan bocsánatban vagon az vétek. Azért ha az bűnös ember fogadást teszen, az fejedelem megkegyelmezhet. Mondám idefel, hogy az véteknek mértékre kell nézni, és ha tűrhető, elégséges okokért az kegyelemnek helye vagon, mint Dávid megkegyelmez Siminek,⁵⁵ és Salomon öccsének, Adonijának.⁵⁶ De ha itt az bűnös embernek szabadság adatik az fogadástételért:

⁵⁰ Num. 35.

⁵¹ Levit. 20.

⁵² Deut. 13.

⁵³ Exo. 32.

⁵⁴ József 7.

⁵⁵ 1 Reg. 2.

⁵⁶ 1 Reg. 1.

soha egy sem büntették meg és ezképpen az mérték elárad az emberek között. Második: az pönitenciának ezvilágon vagyon helye; azért az bűnösnek meg kell kegyelmezni, hogy pönitenciát tarthasson. Felelet: azmit Isten az fejedelemre bízott, azban híven eljárjon. És az között is meglehet az megtérés. Intsék az bűnnek megutálására és az Krisztus áldozatjában való bizodalomra, és az Isten irgalmasságának kérésére. És könyörögjön Istennek ezekre való segítségért. Ha ezeket megfogadja: ha megölettetik is az bűnért test szerint, mindazáltal lélekbe élni fog mindörökké, azmint az keresztfára feszítettett tolvajnak példája megjelenti. Az testi büntetést azért, és az bűnnek bocsánatját meg kell választani. Mint az Dávidnak bűne elvétetik, hogy Isten előtt ne kárhoztassák, de az sokrendbéli tüntetések el nem távoznak az ő házától. Harmadik ellenvetés: az fejedelmeknek illik az Istennek kegyességét követni. De az Isten irgalmas az megtérő bűnösökhöz: hát az fejedelmeknek is az nyilvánvaló paráznáknak és gyilkosoknak meg kell kegyelmezni. Felelet: szükség követni az Istennek atyai kegyelmességét, azmennyre az ő törvényében kijelentett akaratja engedi. De azhol az törvény fenytéket és büntetést kíván, az fejedelem nem kedvezhet, mert az Isten is az lelki büntetést, az kárhozatot engedi meg, de külső sanyargató ostorát az embereken tartja. Ha azért az Isten megengedi az lelki büntetést, uta és méltósága vagyon hozzá. De az fejedelem kezébe az törvént adta, hogy eztil értsen és hallgasson. Azért nincsen szabadságában, hogy az törvényt neheztse, avagy könnyebbítse. Negyedik: a Krisztus amaz parázna asszonyállatnak, kit az farizeusok elejben vinnének, mondá: – „Én nem kárhoztatlak tégedet, menj el és ezután ne vétkezzél” – hát az fejedelmeknek sem kell az paráznákat bántaniok. Felelet: Meg kell választani az Krisztusnak hivatalját és az fejedelmeknek tiszteket, mert az Krisztus az Atyától bocsáttatott Idvözítő és tanyító volt, és az ő országa nem világi birodalom, hogy fegyvervel büntesse az gonoszokat. Az tanyítók is tartoznak minden megtérő bűnösöknek az kegyelmet hirdetni az igéből, de ezmellett az fejedelmek az törvének és az igazságnak kiszolgáltatói legyenek.

SZABAD-E AZ FEJEDELEM AZ ALATTAVALÓ
KÖZSÉGNEK TEJÉVEL ÉS MARHÁJÁVAL?

Miképpen az jó pásztor az juhot nyíri, az ő gyapjával és tejével él, de őmagát farkas módra el nem nyeli – Tiberius császár szava – így az jó fejedelem az

törvény szerint való jövedelemmel megelégszik, és az szegény községnek bőrért le nem vonsa, és csontját meg nem vágja, mint az Isten panaszkodik az prófétánál: „Az én népemnek fejedelmi sívó oroslányok, és bírái estvéli farkasok, ki reggelre nem hagyják az prédát; az községnek húsát és csontját felvagdadják és megeszik.” Fenyegeti az Isten ezféle kegyetleneket, és azt mondja az nyúzó-fosztó szolgálókról is: „meglátogatom az küszöbön ugrálókat, azkik az ő uroknak házokat megtöltik ragadománnyal.” Mert úgy tanyít az írás, hogy az vérrel épített házból az kövek is kiáltnak, és az kötések az gerendák közül fenyegetnek. Ezért mondja az Izaiásnál,⁵⁷ „jaj, azki prédálsz, mert ismeg megpredáltatol.” Példa erre az Acháb király, ki az Nábornak szőlőjét elfoglalja az Jezabel tanácsára, és az Isten mindazkettőnek vérét kiontatja. Kövessék azért az fejedelmek Dávidot, ki az Arafna csüreit el nem veszi hatalommal, hanem azmi igaz arra, megfizeti. Annak okáért az fejedelmeknek nem szabad törvéntelen nyomorgatni, fortélyal nehezíteni, fogságban tartani, megölni, avagy marháját elvenni az szegény községnek. Ez legyen szókn az fejedelem bíróságáról. Immár szóljunk az hadakozásról is. Kiről is az keresztyéneknek méltó igaz értelmet venniük.

HADAKOZÁSIRÓL AZ FEJEDELEMNEK

Az törvénytétel honn lakáshoz, és az békességes időhöz való. Hogy azzal az ő alattavalóit bírja egymás között való csendes és békességes életben, tisztességes és idvösséges tanulásban és magoktartásban: igazlátással, dorgálással, ostorozással és egyéb fenytékkel. De gyakorta támad az fejedelemre sokféle háború is, mind az őmaga népei miatt, mind külső ellenségek miatt, kiből készerítettik hadat támasztani és ellenek hadakozni. Azban keresztyénül mint tartsa magát, arról is szólok. Itt előszer tanuljuk meg, micsoda az keresztyéni vitézkedés, hadakozás és erősség, és az minemű két dologban áll: oltalomban és büntetésben. Az keresztyéni hadakozás oly vitézség, kivel oltalmaztatik az igazság, ki miatt minden fáradságot és veszedelmet magára vévén, az Istennek nevének, az anyaszentegyháznak, az közönséges hazának, az tisztességes erkölcsnek, az házásoknak és azoknak magzatának oltalmára vérét és életit kiadja. Mely hadakozásban az fejedelemnek: hadnagynak, bírónak, vitéznek jó értelmesnek kell lenni, hogy meglássa, mi okért támaszt hadat. Ha jó oka

⁵⁷ Izaiás 33.

leend, abban se merészkedjék felöttébb, se röttegen, hanem kérje, hogy az Úristen bírja mind eszét, szívét, erejét és minden hadakozó cselekedetét. Erről mégis nyilvánban szóljunk.

Az igaz hadakozás kiváltképpen ez kettőben áll: az fejedelemnek oltalmazásában és az büntetésben. Ha megbántatik vagy ő maga, vagy alatta való népe életibe, testébe, hírébe, marhájában, oltalmazza mind magát, mind népét. Ha senki nem bántja is, de lát sokféle bűnököt ez világ szerte: bálványozást, paráznaságot, részegséget, tolvajlást, kóborlást; reájok támadhat büntetésnek okáért. De ebben kinek-kinek az ő rendi szerént császárnak, úrnak, tisztartónak, kapitánnak és kisebb rendnek minemű módjok legyen: önköztök való tanácskodásból megérthetik. Én most csak arról szólok, hogy az hadakozás is meglehet keresztyén embertől is, mikor vagy magok oltalmáért, vagy büntetésért támasztatik az had. Mely keresztyéni hadakozásnak imez hat nemes okait jól meggondolja az fejedelem és meglássa, hogy ezek fejébe hadakozzék.

EZ HAT OKAI LEHETNEK AZ HADAKOZÁSNAK

Először: békességért. Mely békesség legfő minden dolgok között, erre azért nagy gondja legyen az hadakozónak, hogy az ő hadakozása által nyugalmat és békességet szerezzen. Háborúnak ne örüljön, mert bódogok az békességszerzők.

Másodsor: hogy abban az nyugodalomban és békességben magát és népét tarthassa Isten igéje tanulására, hogy az tanulásból az Istent igazán megismerjék, az ő szent fiának evangéliomát terjesszék és megőrizzék. Ezért hadakozott főképpen Dávid, és több hívek. Isten is azért igazgatta hadakozását.⁵⁸

Harmadsor: hogy az örök életre való testekben is és marhájokban oltalmaztassanak. Ábrahám ezért vere meg öt királt.⁵⁹

Negyedszer: hogy hazája oltalmaztassék, és abban lakozó házasok, azoknak gyermekek, cselédek, kik közül származnak az örök életre való hívek.

Ötödszer: hogy tisztességes törvények, jó rendtartások, jó erkölcsök oltalmaztassanak.

⁵⁸ Psal. 17.

⁵⁹ Gen. 144.

Hatodszor: hogy az gonosztevők megbüntettessenek. Ezért ada Isten nagy diadalmat az Izraelnek. Viszont őket nagy sokszor azért adta idegen fejedelmek alá, azmint minket is török alá. És gyakorta mind az két fél hadakozó egymással büntettetik Istentül.

Ez végre hadakozni méltó az keresztyéneknek is. Azmint Isten ő maga még Noénak is nyilván megmondotta: hogy valaki vért ont, annak vére kiontassék. És Moyses által módot is ad, mint legyen az bűnösöknek büntetése, és az király mint tartsa magát. Dávid azt énekli, hogy Isten igazgatja az ő útjait és karját az hadakozásba. És azt mondja, hogy ő ad életet az több királyoknak is, azaz: ő bírja és ő oltalmazza igyekben. Az próféták által sok királyok tudakoztak, ha elmenjenek-e az ellenségre? És az Isten sokszor ő maga megizente az próféták által: menjenek el, és övök lesz az győzelem. Ábrahám is öt királyt vere meg. Moyses, míg kezét fenn tarthatá, addig az ő népe nyert vala, kivel Isten azt jelentette, hogy ő veri meg az hadat és ő oltalmazza az ő népét. Józ sue az Napot is megállatta, míg ellenségét levágná, kinek Isten az nagy csuda által jelenté, hogy ő hadakoznék az ellenséggel, azmint egy angyal, nagy pallossal előállván azt mondá: hogy ő lenne hadnagya az Isten népének. Gedeon Istentül bátoríttatik, hogy megverné az madiaritákat; Dávid az Úrnak nevébe megyen az Góliátra, ötöt megöli és népét megverik. Az Isten magát seregeknek urának hívatá. Szent Pál Isten rendelésének nevezi az fejedelemséget, int, hogy féljünk tüle, ha gonoszt mielőnk, és tanít, hogy engedjünk öneki nemcsak az félelemért, de az jó lelkiesméretért is, mert mint azki lop, paráználkodik, öl, aznak szíve rötteg, így azé is, azki nem enged urának, mert érzi az szíve, hogy Isten azt megkéválná, azmint parancsolja is, hogy szüléinket tiszteljük. Azért Isten rendelésének tartsuk még az pogány között való fejedelmeket is, kik valami részébe igyekeznek jóvégre hadakozni országok oltalmára, mint Cyrus, Alexander, Pompeius, Julius, kiket Isten ostorul is támasztott, mint Vespasianust Zsidóországra, mint Miltiadest Perzsiára, Leonidest amaz hadra, mely leváगतék Thermophilasnál; Themistoclest, ki ellenségét levágá Salamisnál; Pausaniast, ki győzedelmet von Plateánál. Azonképpen amaz jeles fejedelmek dolgait Isten bírta: Horatiusét, Camillusét, Torquatusét, Marcellusét, Scipioét, Mariusét, Juliusét. Az római császárok között is jeles hadakozók voltak, mint Nagy Károly, Ötödik Károly és többek. Az mi nemzetünk között Hunyadi János és az fia, Mátyás király. Kiket az Isten ornált volt *heroicis virtutibus*, azaz megékesített volt vitézli természettel, arra való észvel, szívvel, erővel, és azokat bírta az ő Szentlelke által; kik sem félelmesek, sem vakmerők nem voltak, féltekben országok és

tisztek mellől el nem szöktek, vakmerőségekben, semmit méltatlan és ok nélkül való hadakat nem indítottak, dolgokra Istentől segítséget kértek, és vártak. Jóllehet elég nagy homály alatt voltak, mindazáltal Isten mint ótűle választott hadnagyokat bírta azban az tisztben, azkire őket rendelte volt, azmint most török császárt is az mi ostorozásunkra. Kiknek engedni mindazáltal csak azok tartoznak, akiket immár Isten birtokába adott, és annyiból, azmennyre Isten meg nem bántatik.

Ezeket arról tanulánk, hogy megértenők, hogy az fejedelmeknek hadakozások is Isten szerint lehet, és szabad keresztyén fejedelmeknek is oltalomért avagy büntetésért hadakozni. Kiról azért írtam, hogy midőn készerítettik az hadakozásra, akkor ehhez képest lelkiesméretét meg ne szomorítsa, gondolkodván magába, hogy netalám nem illenék idvösségre való emberhez az hadakozás. Meglehet; csak amaz felső okokért legyen. De minekelőtte hadat indítana, azelőtt mindent megkísírtsen, ha mi békességet szereszhet más móddal. Azmint hogy penig illik jó okokért hadakozni, így szükség is az fejedelemnek és az ő vitézinek magokat az ő mesterségekben szoktatni, azmint minden tisztbéli ember tisztihöz való mesterségét naponként tanulja. Így ő is olvasson nemes hadakozó históriákat; halljon, lásson, kísírtsen vitézkező dolgokat, gyakorolja és szoktassa magát és népét. De mindenikben kérjen segítséget az Úristentől, ki az istenfélő fejedelemnek mind eszét, szívét, erejét bírni fogja Szentléleknek általa, ki nekül mind az tanács megcsalatkozik, mind az jó ló megbotlik, mind az elröndelt ütközet megváltozik, mind az les kinyilatkozik.⁶⁰ Holott hadakozó embernek igen nemes és szükséges dolgok adatnak elejekben. Most itt ezekkel elégedvén, lássuk, mit tanulánk.

MIT TANULÁNK?

Hét rendben szólék főképpen az fejedelemségről. Először mi legyen. Másodsor minemű hat fő tiszt legyen. Harmadsor hat nemes erkölcsről és magatartásáról. Negyedsor mint nézzen Istenre, magára, alattavalóira. Ötödsor mint tőrje békességgel sokféle nehézségit. Hatodsor mint tartsák magokat az ő alattokvalójok is. Hetedsor mint tartsa magát az bíróságban és hadakozásban.

⁶⁰ De ezekről ha bővebben akarsz értekezni: olvasd meg az öregbik postillámnak Ötödik Részt, elkezdvén folio 429., és olvasd által a 477. levélig.

Most könyörögjünk az Úristennek, hogy adjon jó fejedelmeket, mind nagy rendbélieket, mind kicsinyeket miközinkben, kiket igazgasson is az ő tisztekben, és hajtsa hozzájuk az mi szívünket is, hogy jó kedvvel adhassuk nekik mindazokat, azkikkel önekik tartozunk.

IMÁDSÁG

Úristen, mi mennyei szent Atyánk, hálát adunk mi tenéked, hogy eddig is reánk kegyelmes gondot viseltél, örzőket és éltetőket adtál, és az ő nagy erőtlenségek alatt csudaképpen oltalmaztál. Bennünket őhozzá és tehozzád való engedelmességre hajtogassál. Kérünk tégedet, ennek utána is adjad nekünk az te Szentlelkedet, hogy mi tebenned való félelemben kedved szerint éljünk, és hadra avagy egyéb büntetésre bűnnel okot ne adjunk. Igazgassad az mi fejedelmünket is akképpen, hogy az tenéked való engedelmedet meg ne bántsák, hanem inkább terjesszék, hogy mi az ő birodalmok alatt testbe-lélekbe megáldassunk. Ezt adjad minékünk az te szerelmes szent Fiad érdeméért, ki veled él és uralkodik az Szentlélekkel egyetemben mindörökkön örökké. Úgy legyen.

UTOLSÓ ÉNEKEK

*Hálát adunk, tenéked... ; Csak tebenned, Úramisten, vagyom....*⁶¹ Hosszú ének: *Sokan kívánnak fejedelemséget...*⁶²

Vége az úrnapi evangéliomok magyarázatának. Kiből az Úristennek neve dicsérettessék.

Külön kis könyvecskébe találod az szentekről való evangéliomok magyarázatit. Ennek nyomtatása kezdetett Detrekő várába, végeztetett Rárbokon, hozzátartozó faluba,

xxv. Martii, kin az úr Krisztus fogantatása prédikáltatik,

MDLXXXIII.

⁶¹ Fol. 55.

⁶² Lásd az én Énekeskönyvembe, fol. 181.